UOT: 657.371.1

Zaur Ürfan oğlu ƏSƏDOV
magistr, Azərbaycan Kooperasiya Universiteti
e-mail:zaurasdv@gmail.com
Elmi rəhbər: dosent, Kifayət Aslan qızı XUDAVERDİYEVA
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC)
10.30546/1.72.2024.9

İNVENTARİZASİYA – MAL-MATERİAL EHTİYATLARINA NƏZARƏTİN MÜHÜM ÜSULU KİMİ

Xülasə

Materiallardan səmərəli istifadə olunması istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsinin başlıca istiqamətlərindəndir. Respublikanın iqtisadi və sosial inkişafında resurslardan qənaətlə istifadə olunmasına böyük diqqət yetirlir. Bazar münasibətləri şəraitində istehsalat ehtiyatlarının müxtəlif növlərindən daha qənaətlə, daha səmərə ilə istifadə edilməlidir. Bunun üçün hər bir təsərrüfat subyektində mövcud olan xammal və materialların dəqiq uçotu təşkil olunmalı, hər bir istehsal vahidində israfçılığa, mənimsəməyə və digər mənfi hallara qarşı ciddi və hərtərəfli mübarizə aparılmalıdır. Müəssisələrin iş təcrübəsi sübut edir ki, məhsul istehsalının səmərəliliyinin yüksəldilməsi xammal, material, yanacaq və ehtiyatların digər növlərindən səmərəli istifadə olunmasına əsaslanır. Respublikanın malik olduğu material ehtiyatlarından daha səmərəli və daha faydalı istifadə olunması istehsalın səmərəliliyi işində ən mühüm problemlərdən biri kimi diqqəti cəlb edir. Ehtiyatların inventarizasiyası bir tərəfdən qanuni tələblərə görə məcburi ola bilən, digər tərəfdən istehsal uçotu çərçivəsində konkret problemlərin həlli üçün həyata keçirilə bilən prosedurdur. Material ehtiyatlarının inventarizasiyasının aparılması həmişə müəyyən xərclər tələb edir. Audit prosesinə avtomatlaşdırmanın tətbiqi ilə belə problemlərin qarşısını almaq mümkündür. Bu yenilik nəticələri daha etibarlı və aktual edir, bu da idarəetmə qərarlarının qəbulunu asanlaşdırır.

Məqalənin məqsədi-mühasibat uçotu metodunun elementi kimi sayılan mal-material ehtiyatlarının inventarizasiyasının aparılması qaydasının öyrənilməsidir.

Metodologiya-tədqiqatı hazırlayarkən müxtəlif ədəbiyyat mənbələrindən, qrafiklərdən və şəkillərdən istifadə edilmişdir.

İşin elmi yeniliyi-inventarizasiya prosesinin düzgün aparılmasının öyrənilməsi və bu istiqamətdə bir neçə təklif və tövsiyələrin irəli sürülməsidir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti-mal-material ehtiyatlarının inventarizasiyası təşkilatın əmlakının təhlükəsizliyinə, maliyyə intizamına riayət edilməsinə, mühasibat uçotu hesablarında əməliyyatların düzgün əks etdirilməsinə və onun həyata keçirilməsi nəticəsində əldə edilmiş faktiki məlumatlar arasındakı uyğunsuzluqların vaxtında aşkar edilməsinə və düzəldilməsinə nəzarətin effektiv üsulunu nəzərdə tutur.

Aparılan tədqiqat işinin sonunda nəticə, təkliflər-təqdim edilmiş və onların təkmilləşdirilməsi yolları verilmişdir.

Açar sözlər: mal-material, ehtiyatlar, inventarizasiya, nəzarət, hesabat, keyfiyyət.

Giriş

Dünyada baş verən iqtisadi artım, dəyişikliklər təssərufat subyektlərinin maliyyə təsərrüfat fəaliyyətinin, mühasibat uçotunun aparılmasının təkmilləşdirilməsi tələblərini qarşıya qoydu. Respublikamızda yaranan sürətli iqtisadi dəyişiklik, iqtisadi artım bir şox sahələrdə olduğu kimi, o cümlədən maliyyə uçot sahəsində də dəyişikliklərin edilməsinə, yeni mühasibat uçotu standartlarının yaranmasına səbəb oldu. Bu baxımdan təsərrüfat subyektlərinin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin mühasibat uçotunun aparılmasının təkmilləşdirilməsi labüd oldu. Mühasibat uçotu istənilən uğurlu biznesin ayrılmaz tərkib hissəsidir və bunun üçün xərclər şirkətin biznes planına daxil

edilir. İdarəetmə uçotu müəssisələrin rəhbərlərinə müəssisə daxilindəki vəziyyəti aydınlaşdırmaq üçün lazım gəlirdisə, həmçinin mühasibat uçotu məlumatlarından istifadə etməklə müəssisənin vəziyyəti haqqında digər adamlar da faydalana bilsinlər. Buraya dövlət təşkilatları, kütləvi informasiya vasitələri və s., eləcə də səhmdarlar və digərləri də buna aid edilə bilərlər. Bütün müəssisə və təşkilatlarda uçot funksiyasını iqtisadi şöbə və ya maliyyə - mühasibat şöbəsi həyata keçirir. Mühasibat uçotunun təşkili, aparılması, uçot siyasətinin formalaşması, daxili mühasibat hesabatı, inventarizasiya qaydası, əmlak və öhdəliklərin qiymətləndirilməsi üsulları və s. barədə müəssisə rəhbəri daxili əmrlər, qərarlar, qaydalar və s. işləyib hazırlayır. O, mühasibat uçotunun təşkilati formasını, sənəd dövriyyəsi qaydasını və uçot məlumatlarının texnologiyasını təyin edir, daxili uçot və hesabat sistemini işləyib hazırlayır, mühasibat uçotunun məqsədini həyata keçirmək üçün vacib olan təsərrüfat əməliyyatları üzərində nəzarət qaydasını, sənədlərə imza etmək hüququnu və s. müəyyən edir.

İllik mühasibat hesabatının uğurla tərtib edilməsində və hazırlanmasında mühüm mərhələ təşkilatın əsas vəsaitlərinin, ehtiyatların, digər əmlakın, pul vəsaitlərinin və digər maliyyə aktivlərinin və maliyyə öhdəliklərinin vaxtında və keyfiyyətli inventarizasiyasıdır.

Ehtiyatların inventarizasiyası şirkətin sərəncamında olan aktivlərin yoxlanıldığı bir hadisədir. İnventarizasiya könüllü ola bilər - müəssisə rəhbərliyinin təşəbbüsü ilə həyata keçirilir. İnventarizasiyanın müvəffəqiyyəti əsasən bütün prosesin nə qədər diqqətlə planlaşdırıldığından və həyata keçirilməsindən asılıdır.

İnventarizasiya obyektlərin faktiki maya dəyərini müəyyən etməyə imkan verir və hesablamaya əsaslanan qiymətləndirmə olmadan aparıla bilməz. İnventarizasiyanın nəticələri mühasibat uçotunda əks etdirilir. İllik inventarizasiya haqqında məlumatların dövri ümumiləşdirilməsi illik mühasibat hesabatında, cari olanlar isə inventarizasiyanın başa çatdığı ayın hesabatında əks olunur.

Ehtiyatların inventarizasiyası - onların idarə edilməsinin əsas elementlərindən biridir ki, bu da istehsalın səmərəliliyinə təsir göstərir, həmçinin planlaşdırma, bölüşdürmə və saxlama üçün səlahiyyətli bir yanaşma ilə xərcləri optimallaşdırmağa imkan verir.

Məlumdur ki, mühasibat uçotunun əsas vəzifələrindən biri təşkilatın fəaliyyəti haqqında tam və etibarlı məlumatın yaradılmasıdır. Belə məlumatlar həm daxili, həm də xarici istifadəçilər üçün lazımdır. İnventarizasiya təşkilatın əmlakının və öhdəliklərinin mövcudluğunun, vəziyyətinin və qiymətləndirməsinin yoxlanılmasıdır. Bu prosses özündə faktiki və alınan məlumatların yoxlanılmasını əks etdirir.

Mühasibat uçotunda inventarizasiya anlayışı, mahiyyəti və aparılması qaydaları

Ehtiyatların inventarizasiyası təşkilatın aktivlərinin və maliyyə öhdəliklərinin uçotunun təhlükəsizliyini və etibarlılığını təmin edir. Bir tərəfdən inventarizasiya yoxlama proseduru, digər tərəfdən isə uçot metodudur. Beləliklə, inventarizasiya :

- mühasibat uçotu məlumatlarının işin faktiki vəziyyətinə uyğunluğunun yoxlanılması;
- kiməsə (müəssisə, təşkilat, müəssisə və s.) məxsus olan maddi sərvətlərin, vəsaitlərin və s.-nin mövcudluğunun və vəziyyətinin hesablama, inventarlaşdırma yolu ilə vaxtaşırı yoxlanılması;
- mühasibat məlumatlarının və maliyyə hesabatlarının etibarlılığını təsdiqləmək üçün həyata keçirilən təşkilatın əmlakının və öhdəliklərinin mövcudluğunun, vəziyyətinin və qiymətləndirilməsinin dövri yoxlanılması və sənədli təsdiqi üçün tənzimləyici prosedurdur;
- uçot siyasətinin elementidir.

Beləliklə, inventarizasiya təşkilatın öhdəliklərinin və əmlakının mövcudluğunun, vəziyyətinin və qiymətləndirilməsinin vaxtaşırı yoxlanılması, mühasibat uçotu məlumatlarını və audit nəticələrini müqayisə etmək üçün hesablama, inventarlaşdırma, ölçmə, çəki götürmə proseduru kimi başa düşülməlidir. [1, s. 263]

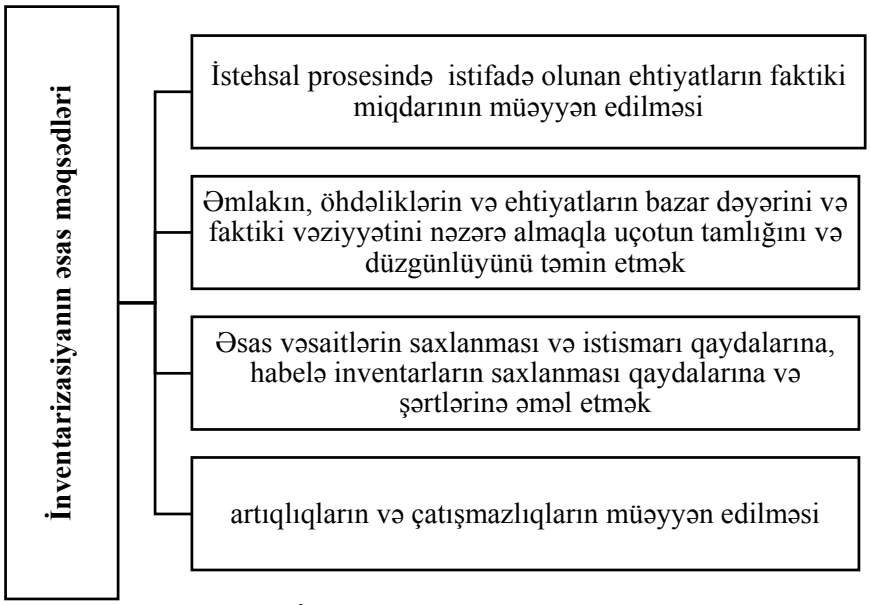
“İnventarizasiya” termini – rəsm, inventar sözündən götürülmüşdür və əmlakın inventarlaşdırılması (maddi aktivlər və hesablamalar) deməkdir. Bununla belə, hazırda fiziki forması olmayan, eyni zamanda inventarlaşdırılan təşkilatlarda mühasibat nəzarətinin digər yeni obyektləri də yaranmışdır. Bunlara qeyri-maddi aktivlər də daxildir. Buna görə də, müasir şəraitdə inventarizasiya

fərqli bir məna daşıyır, çünki təkcə maddi dəyərlər və hesablamalar deyil, həm də yeni uçot obyektləri kimi: qeyri-maddi aktivlər, qiymətli kağızlar, səhmlərə maliyyə qoyuluşları (digər təşkilatların nizamnamə kapitalı), kreditlər və s. hesab edilir.

Əmlakın inventarizasiyası onun yerləşdiyi yerə və maddi məsul şəxslərə uyğun aparılır. Kəmiyyəti, tarixi, inventarizasiya maddələri müəssisənin rəhbəri tərəfindən müəyyən edilir. Bu, müəssisənin bütün təsərrüfat əməliyyatlarının sənədləşdirilməsinin düzgünlüyünü müqayisə etməyə, müəssisənin əmlakının faktiki mövcudluğunu və keyfiyyət vəziyyətini müəyyən etməyə imkan verir. İnventarlaşdırma bütün müəssisələr üçün illik prosedurdur. Yalnız inventarlaşdırma aparmaqla əmlakın artıqlığını və ya çatışmazlığını müəyyən etmək, obyektlərin faktiki vəziyyətini müəyyən etmək, mühasibat uçotunda əks olunan borcların əsaslılığını qiymətləndirmək, xərclərin azaldılması imkanlarını müəyyən etmək, uçotu tənzimləmək və ən əsası, vergi risklərini minimuma endirmək mümkündür.

İnventarizasiya, faktiki məlumatları mühasibat məlumatları ilə müqayisə edərək müəyyən bir tarixə təşkilatın əmlakının mövcudluğunun və maliyyə öhdəliklərinin vəziyyətinin yoxlanılmasıdır. Bu, əmlak dəyərlərinin və pul vəsaitlərinin təhlükəsizliyinə faktiki nəzarətin əsas yoludur. İnventarizasiya aparılmaqla, baş verdiyi anda uçota alınmamış təsərrüfat aktivlərinin tərkibindəki dəyişikliklər müəyyən edilir və sənədləşdirilir. İnventarizasiya obyektlərin faktiki maya dəyərini müəyyən etməyə imkan verən və hesablamaya əsaslanan qiymətləndirmə olmadan aparıla bilməz. İllik inventarizasiya haqqında məlumatların dövri xülasələri illik maliyyə hesabatlarında, cari isə inventarizasiyanın başa çatdığı ayın hesabatlarında əks etdirilir. [2, s.83-85]

Aşağıdakı əsas inventarizasiya məqsədlərini qeyd etmək olar:

Qrafik 1. İnventarizasiyanın məqsədləri.

Nəticə etibarı ilə təsərrüfatların təhlükəsizliyinə nəzarəti təmin etmək, uçot məlumatlarının faktiki qalıqlara uyğunluğunu təmin etmək, göstəricilərin reallığını təmin etmək üçün uçot metodunun elementi – inventarizasiyadan istifadə olunur. Yəni, vəsaitlərin və onların mənbələrinin faktiki mövcudluğunun, qalıqların yenidən hesablanması və ya mühasibat uçotunun yoxlanılması ilə çəkilən xərclərini müəyyən edir. Beləliklə, inventarizasiya iqtisadi təhlil prosesində mühüm yer tutur.

Mühasibat uçotu metodunun elementi sayılan inventarizasiya maddi sərvətlərin, pul vəsaitlərinin və maliyyə öhdəliklərinin fiziki yoxlanılması yolu ilə onların faktiki vəziyyətini müəyyən etməyə imkan verir. İnventarizasiya - mühasibat məlumatlarını təsdiqləyir və ya qeydə alınmamış dəyərləri və baş vermiş itkiləri, oğurluqları və çatışmazlıqları aşkar edir. İnventarizasiyanın köməyi ilə maddi sərvətlərin və vəsaitlərin mühafizəsinə də nəzarət edilir, uçot və hesabat məlumat-

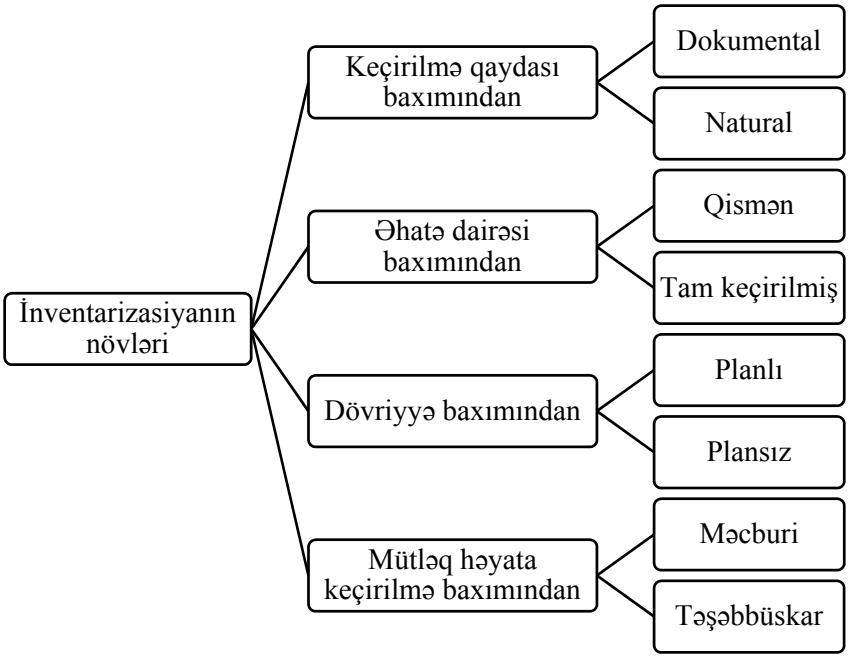
larının tamlığı və etibarlılığı yoxlanılır.

İnventarizasiyanın mahiyyəti ondan ibarətdir ki, obyektlərin mövcudluğu yoxlama, ölçmə, çəki və yenidən hesablama yolu ilə onların vizual müayinəsi yolu ilə müəyyən edilir. İnventarizasiya zamanı təsərrüfat aktivlərinin mövcudluğu haqqında məlumatlar inventar siyahılarında qeyd olunur və vəsait çatışmazlığı və ya artıqlığını müəyyən etmək üçün onlar mühasibat uçotu məlumatları ilə birləşdirilir.

Həcm baxımından inventarizasiya tam və ya qismən ola bilir. Tam inventarizasiya adətən illik maliyyə hesabatlarının hazırlanmasından əvvəl hər il aparılır. Bununla belə, bəzi müəssisələr hər rüb və ya altı aydan bir tam inventarizasiya aparırlar. Adına əsasən, bu müəssisənin bütün əmlakını, bütün mühasibat balansını, ehtiyatlarını, pul vəsaitlərini və digər təşkilat və şəxslərlə hesablaşma münasibətlərini əhatə edir.

Qismən inventarizasiyanın əsas məqsədi şirkət aktivlərinin müəyyən növlərini yoxlamaqdır. Bu növ inventarizasiya həm də selektiv inventarizasiya adlanır. Bu, kassa aparatındakı maliyyə aktivlərinin və ya anbarda olan materialların inventarizasiyası ola bilər.

Qismən inventarizasiyanın aparılmasının səbəbləri inventarlaşdırmanın aparılması qaydasının və müddətinin pozulmasının aşkar edilməsi və ya əsas obyektlərin qanunsuz hesabdan silinməsi ola bilər. [3, s. 48-50]

Qrafik 2. İnventarizasiyanın növləri.

Tam və ya qismən inventarizasiyanın aparılması barədə qərar təşkilatın özü tərəfindən qəbul edilir. Bu məsələ hüquqi tələblərə əsaslanaraq təşkilatın uçot siyasəti haqqında əmrdə öz əksini tapmalıdır. Təşkilatda inventarizasya aparmaq üçün daimi inventarizasiya komissiyası yaratmaq və onun sədrini təyin etmək lazımdır. İnventarizasiya komissiyasının tərkibinə təşkilatın administrasiyasının nümayəndələri, mühasibat xidmətinin işçiləri, mühəndislər, iqtisadçılar, texniki işçilər və s. aiddir. Həmçinin, inventarizasiya komissiyasına təşkilatın daxili audit xidmətinin və müstəqil audit təşkilatlarının nümayəndələri daxil ola bilər.

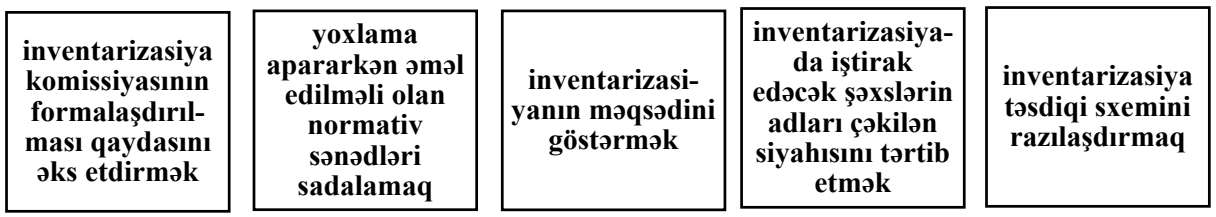
İcra üsuluna görə seçici və davamlı inventarizasiya növləri ilə fərqlənir. Selektiv inventarizasiya aparılır:

- oğurluq faktları aşkar edildikdə. Bu zaman qalan əmlak oğurluq yerində yoxlanılır və o, uçot məlumatları ilə yoxlanılır;
- işdən azad edildikdə və ya maddi məsul şəxs dəyişdirildikdə. Bu vəziyyətdə işçiyə həvalə edilmiş əmlak yoxlanılır;

- maddi sərvətlərin qəbulu və ya buraxılması qaydalarının pozulması faktları aşkar edildikdə. Belə bir inventarlaşdırmanın məqsədi müəyyən bir maddi məsul şəxsin əmlakını yoxlamaqdır.

Davamlı metoddan istifadə edərək inventarizasiya aparılarkən, təşkilatın bütün dəyərləri və öhdəlikləri və ya müəyyən bir uçot obyekti ilə əlaqəli bütün dəyərlər və öhdəliklər yoxlanılır. Məsələn, bütün mallar saxlama və satış yerlərində yoxlanılır.(4,s.144-148)

İnventarizasiya prosesini tənzimləyərkən əsas məqsədini qeyd etmək və aşağıdakı məqamlara diqqət yetirmək lazımdır:

Şəkil 1. İnventarizasiya prosesinin tənzimlənməsi.

İnventarizasiya tərtib edilərkən əsas inventarizasiyaya aid olan maddələr reqlamentdə əks etdirilməlidir. Bu, inventarizasiya qaydalarının ayrıca bölməsində və ya bu sənədin ümumi müddəalarında edilməlidir. Bundan əlavə, təşkilat yoxlama fəaliyyətinin tezliyi üçün cədvəl hazırlamalı və təsdiq etməlidir. Təsdiq üçün qaydaların bu hissəsini hazırlayarkən, yalnız planlı yoxlamaların tarixlərini əks etdirməklə yanaşı, plandankənar inventarlaşdırmaya başlamaq üçün lazım olan şərtləri də sadalamaq lazımdır. [5, s. 37-43]

Bundan əlavə, qaydaları tərtib edərkən, ehtiyatların yoxlanılması prosesi üçün ümumi tələbləri sadalamaq lazımdır. Yoxlama başlamazdan əvvəl təftiş komissiyasının üzvləri tərəfindən tələb edilməli olan sənədləri adlandırmaq lazımdır:

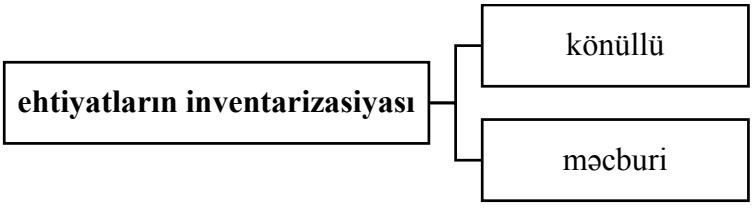
- giriş və çıxış sənədləri;
- müəyyən müddət ərzində materialların hərəkəti haqqında hesabatlar;
- tələb olunan bütün sənədlərin inventarizasiya komissiyasına verilməsi haqqında maddi məsul şəxslərin imzaları olan qəbzlər.

Sənədləri aldıqdan sonra komissiya birbaşa yoxlamaya keçir. Komissiya üzvlərindən əldə edilmiş nəticələri xüsusi inventarlara daxil etmək tələb olunur. Bu məqam da yoxlama qaydalarına daxil edilməlidir.

Bundan əlavə, reqlamentin eyni hissəsində inventarizasiya komissiyasının əlavə edilmiş sənədlərin düzgünlüyünə, etibarlılığına və vaxtında tərtib edilməsinə cavabdeh olduğunu göstərmək lazımdır. [6, s. 63]

Əlavə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, inventarizasiya zamanı aşkar edilmiş artıqlıqlar uçota alınmalı, çatışmazlıqlar və ya zərərlər təqsirkarların üzərinə qoyulmalıdır.

Müəssisədə mal-material ehtiyatlarının inventarizasiyası aşağıdakı formada aparılır:

Şəkil 2. Müəssisədə mal-material ehtiyatlarının inventarizasiyası formaları.

İnventarizasiyanın ilk variantının aparılması qaydası ayrı-ayrı yerli standartlarda şirkətin rəhbərliyi tərəfindən müəyyən edilir.

Ehtiyatların inventarizasiyası aşağıdakı üsullarla həyata keçirilə bilər:

1. Daimi komissiya.

Bu korporativ struktura plana uyğun və ya zəruri hallarda bütün növ inventarizasiyaların operativ şəkildə aparılmasını nəzərdə tutan funksiyalar verilir. Bir qayda olaraq, hər hansı bir aktiv və ya öhdəliklərin daim inventarizasiyasına ehtiyac olan böyük şirkətlərdə qurulur. [7, s. 87-104]

2. Daimi işçi komissiyaları.

Onlar daimi komissiyanın “filialları”dır. Ehtiyatların inventarizasiyası aparıldıqda, böyük bir əraziyə, təşkilatın nümayəndəliklərində səpələndikdə və ya ehtiyatlar çox böyük həcmdə təqdim olunduqda daimi komissiyaya kömək etməyə çağırılır. [8, s. 65]

3. Müvəqqəti işçi komissiyaları.

Dövri olaraq, adətən inventarizasiya prosesinin olduqca nadir hallarda aparıldığı kiçik və orta müəssisələrdə qurulur. [9, s. 66]

Müasir müəssisələrdə inventarizasiya nəticələrinin qeydiyyatı - təkcə ehtiyatların deyil, həm də, məsələn, tamamlanmamış istehsalatın bir qayda olaraq, xüsusi proqram həllərindən istifadə etməklə həyata keçirilir. Bu proqramların diqqətəlayiq bir xüsusiyyəti var - standart konfiqurasiya sənədlərinin istifadəsi. Bu vəziyyətdə, məsələn, “Başa çatmayan işlərin inventarlaşdırılması” sənədi faydalı ola bilər. Düzgün doldurulduqda, hesabat dövrü üçün məhsulun maya dəyəri müəyyən edilərkən müəssisənin bitməmiş istehsalata aid olan xərcləri nəzərə alınmayacaq. [10] İnventarizasiya komissiyası inventarlaşdırma zamanı aşkar edilmiş çatışmazlıqların və ya artıqlığın səbəblərini müəyyən etməyə borcludur. Komissiyanın rəyləri, təklifləri və qərarları müəssisə rəhbəri tərəfindən təsdiq edilmiş protokolla rəsmiləşdirilir, bundan sonra inventarizasiyanın nəticələri mühasibat uçotunda və ayın hesabatında əks etdirilir. [11,s. 130]

Mal – material ehtiyatlarının inventarizasiyasının xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, onların mövcudluğu bütün obyektlərə baxış keçirilməklə və bu obyektlərin müəssisənin mülkiyyətində yerləşdiyini təsdiq edən sənədlərin mövcudluğu yoxlanılır. Sənədlərin icrasında hər hansı uyğunsuzluq aşkar edildikdə, inventarizasiya komissiyası onları düzgün tərtib etməlidir. Bəzi obyektlər üzrə bu obyektin balans dəyərinin artması və ya azalmasının məbləği müəyyən edilir. Ehtiyatların mövcudluğu məcburi yenidən hesablama, yenidən çəki və ya ölçmə ilə yoxlanılır. [12, s. 217]

İqtisadi təhlil prosesində inventarizasiya mühüm yer tutur. İnventarizasiyanın əhəmiyyəti həm də ondan ibarətdir ki, onu müəssisənin işçiləri özləri həyata keçirirlər, buna görə də müəssisənin fəaliyyətinə işçilərin monitorinqi üsullarından biridir. [13]

İnventarizasiya prosesini aparmaq üçün peşəkar məsləhətçilər qrupunun cəlb edilməsi bu çətinliklərin qarşısını almağa kömək edəcəkdir. [14]

Aparılan təhlillər və beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi göstərir ki, mühasibat uçotunun beynəlxalq standartlarının tətbiqi təsisçilərin mənafeyinin tam dolğun ödənildiyini nəzərə alaraq əlverişli investisiya mühiti yaradılır və xarici investisiyaların sürətlə artımına səbəb olur. Bu baxımdan mühasibat uçotunun yeni prinsiplərinin müəyyən edilməsi məqsədilə 29 iyun 2004-cü il tarixdə “Mühasibat uçotu haqqında” 716-PQ saylı Azərbaycan Respublikasının Qanunu təsdiq edildi. Azərbaycan Respublikası ərazisində fəaliyyət göstərən hüquqi şəxslər, habelə sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki şəxslər tərəfindən mühasibat uçotunun təşkili və aparılması qaydalarını müəyyən etdi. [15] Qeyd olunan qanunun tətbiqinin təmin edilməsi məqsədilə “Mühasibat uçotu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunun tətbiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 7 fevral 2005-ci il tarixli 192 saylı Fərmanı ilə bu sahədə görüləcək işlər və istiqamətlər müəyyən edilmişdir. Fərmanın icrasının təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 18 iyul 2005-ci il tarixli 139 saylı qərarı ilə “2005-2008-ci illərdə Milli Mühasibat uçotu standartlarının tətbiqi üzrə proqram” təsdiq edilmiş və bu sənədə əsasən Milli Mühasibat Uçotu Standartları bütövlükdə qüvvəyə minənədək hazırlanmış standartların mərhələlərlə tətbiqi müddəti müəyyən edilmişdir. [16] Dövlət Proqramının tərkibində “Konseptual əsasları”nın - kommersiya təşkilatları üçün onların maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin bütün istiqamətlərini əhatə edən 27 standartın, “Mühasibat hesabatlarının təqdimatı üzrə” büdcə və qeyri-hökumət təşkilatları üçün 2 standartın, Milli Mühasibat Uçotu Standartları əsasında mühasibat uçotunun avtomatlaşdırılması üzrə proqram təminatının və mühasibat uçotu sahəsində mütəxəs-

sislərin hazırlanması üçün tədris proqramının və tədris-metodiki vəsaitlərin hazırlanması nəzərdə tutulmuşdur. [17] Bu sahədə hazırlanan sənədlər içərisində "Mühasibat uçotu haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2018-ci il 4 may tarixli 1140-VQD nömrəli Qanununun tətbiqi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin bəzi qərarlarında dəyişikliklər edilməsi barədə 22 sentyabr 2018-ci ildə olan dəyişiklik xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. [18]

6 iyul 2023-cü ildə "Mühasibat uçotu haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu Mərkəzi Bankda aparılan mühasibat uçotu qaydalarında dəyişiklik də ölkənin xarici bazarda yerini daha da gücləndirmişdir.

"Mühasibat uçotu haqqında" Qanuna son dəyişiklik isə 9 iyun 2023-cü ildə edilmişdir. Bu dəyişiklik də əsasən Mərkəzi Bankın mühasibat uçotu qaydaları üçündür.

Bu prosesi daha da təkmilləşdirmək üçün bir neçə təkliflər irəli sürmək olar:

- ehtiyatların sifarişi, qəbulu, saxlanması və buraxılması ilə bağlı daxili nəzarət sisteminin səmərəliliyini artırmaq [19];
- şirkətin öz fəaliyyətində istifadə etmədiyi, anbar sahəsini tutan ehtiyatları müəyyən etmək və onlardan istifadə variantlarını təklif etmək. Lazım gələrsə, həm də xərclərin qiymətləndirilməsini aparmaq, mövcud qeyri-likvid aktivlərin potensial alıcılarını tapmaq və müştəriyə onların kontaktlarını təqdim etmək. [20];
- anbarların likvid olmayan mallarla həddən artıq yığılmasının və şirkət vəsaitlərinin "dondurulmasının" qarşısını almaq üçün effektiv inventar idarəetmə strategiyasını hazırlamaq;
- anbar proseslərini optimallaşdırmaq və anbar intizamını qurmaq.

Nəticə və tövsiyələr

1. Müasir biznes sürətli texnoloji tərəqqi və dəyişən bazar dinamikası mal-material ehtiyatlarının inventarizasiyasına birbaşa təsir göstərir və müəssisələrdən Mühasibat uçotu tələblərinə uyğunlaşdırılmasını tələb edir.
2. Beynəlxalq maliyyə hesabatı standartlarının (BMHS) tətbiqi dünyada mühasibat praktikasının standartlaşdırılmasına səbəb oldu. Bu da ehtiyatlarin inventarizasiyasi da daxil olmaqla maliyyə hesabatlarının şəffaflığının və müqayisəsinin artmasına səbəb oldu.
3. BMHS-yə əsasən müəssisələr mühasibat uçotu standartlarından istifadə etməklə mal-material ehtiyatlarının inventarizasiyasının uyğunluğunu təmin etməlidirlər. Mühasibat uçotu siyasətinə əsasən ehtiyatların inventarizasiyası mütamadi olaraq nəzərdən keçirilməli və tənzimlənməlidir.
4. Müəssisələrdə mal-material ehtiyatlarının uçotunun dəqiq və düzgün aparılması inventarizasiya siyasətini optimallaşdırmağa və maliyyə hesabatlarının düzgünlüyünü artırmağa kömək edə bilər. Bu tövsiyələri tətbiq etməklə müəssisələr müasir şəraitdə mal-material ehtiyatlarının uçotunun düzgünlüyünü və aktuallığını artıra bilərlər. Bu, maliyyə qərarlarının daha səmərəli qəbul edilməsini təşviq edəcək və ümumi maliyyə şəffaflığını artıracaqdır.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. S.M.Səbzəliyev. "Mühasibat-Maliyyə hesabatı" - dərslik. 16 ç.v., Bakı – 2003.
2. S.M.Süleymanov. "İstehsal ehtiyatlarının uçotu və auditi". Bakı – 2003.
3. Azərbaycan Respublikasının "Mühasibat uçotu haqqında" Qanunu. Bakı.
4. Radil Fətullayev. Beynəlxalq Mühasibat Uçotunun Əsasları (Maliyyə Uçotu).
5. K.A.Xudaverdiyeva. "Uzunmüddətli aktivlərin beynəlxalq standartlar əsasında tətbiqi və maliyyə uçotu standartlarına harmonizasiyası".
6. Azərbaycan Respublikasının 2018-ci il 4 may tarixli 1140-VQD nömrəli Qanununun tətbiqi.
7. K.A.Xudaverdiyeva. "Vergiqoyma və gömrük əməliyyatlarının uçotu"- Dərslik, 2016.
8. https://www.muhasib.az/

Xarici ədəbiyyat

1. Асаул А. Н. Управление затратами и контроллинг: учеб. пособие для вузов / А.Н. Асаул, И.В. Дроздова, М.Г. Квициния, А.А. Петров. – М.: Издательство Юрайт, 2018. – 263 с.
2. Белокуренко Н.С. Анализ финансовых результатов деятельности предприятия // Альманах мировой науки. - 2018. - № 2 (22). - С. 83-85.
3. Белоусова Д.П. Учет и анализ финансовых результатов деятельности предприятия // Современная экономика. - 2018. - С.48-50.
4. Брендина Е.Е. Сущность и роль анализа финансово-хозяйственной деятельности предприятия в рыночных условиях // Аллея науки. - 2018. - Т. 7. № 6 (22). - С. 144-148
5. Насонов Д.А. Экономическая сущность издержек производства: генезис, эволюция взглядов, современное толкование [Электронный ресурс] / Д.А. Насонов // Молодой ученый. – 2018. – №32. – С. 37-43.
6. Шадрина Г.В. Анализ финансово-хозяйственной деятельности: учебное пособие / Г.В. Шадрина. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Юрайт, 2018. 431 с. 63.
7. Bill B. Francis, Ning Ren, Qiang Wu China Journal of Accounting Research [Text] / B.B. Francis, N.Ren, Q.Wu // Banking deregulation and corporate tax avoidanc , 2017.- PP. 87-104. 64.
8. Dekker H. A survey of the adoption and use of target costingin Dutch firms / H. Dekker, P. Smidt // Int. J. Production Economics. – 2017. – № 84. 65.
9. Hudson M. Killing the Host. How Financial Parasites and Debt Bondage Destroy the Global Economy / M. Hudson. – California: CounterPunch Books, 2015. 66.
10. Kevin C. Kaufhold, JD, MS Financial Statement Analysis, latest revision.
11. Филимоненко А.С. Финансы предприятия / А.С. Филимоненко. - К.: Кондор, 2018. 130 с.
12. Савицкая Г.В. Теоретические основы анализа хозяйственной деятельности : учеб. пособие / Г.В. Савицкая. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: ИНФРА-М, 2018. - 217 с.

Магистр: Заур Урфан оглы Асадов
электронная почта: zaurasdv@gmail.com
Научный руководитель: доцент Кифаят Аслан Худавердиева
Азербайджанский Государственный
Экономический Университет (UNEC)

Инвентаризация: как важный метод управления запасами

Резюме

Эффективное использование материалов является одним из основных направлений повышения эффективности производства. В экономическом и социальном развитии республики большое внимание уделяется экономному использованию ресурсов. В условиях рыночных отношений различные виды производственных ресурсов должны использоваться более экономно и эффективно. Для этого должен быть организован точный учет имеющегося в каждом хозяйствующем субъекте сырья и материалов, а также вести серьезную и всестороннюю борьбу с растратами, растратами и другими негативными ситуациями в каждом производственном подразделении. Опыт деятельности предприятий доказывает, что повышение эффективности производства базируется на эффективном использовании сырья, материалов, топлива и других видов ресурсов. Более эффективное и полезное использование материальных ресурсов республики привлекает внимание как одна из важнейших проблем в работе по повышению эффективности производства. Инвентаризация запасов представляет собой процедуру, которая может быть обязательной в силу требований законодательства, с одной стороны, а с другой стороны, может осуществляться для решения конкретных задач в рамках производственного учета. Проведение инвентаризации материальных ресурсов всегда требует определенных затрат. Таких проблем можно избе-

жать, применив автоматизацию процесса аудита. Данное нововведение делает результаты более достоверными и актуальными, что упрощает управленческие решения.

Цель статьи - изучение порядка инвентаризации товаров и материальных ресурсов, которое рассматривается как элемент метода бухгалтерского учета.

Методология - при подготовке исследования использовались различные литературные источники, графики и изображения.

Научная новизна - работы состоит в том, что она представляет собой исследование правильного проведения процесса инвентаризации, и в этом направлении выдвинуто несколько предложений.

Прикладное значение исследования - заключается в том, что инвентаризация обеспечивает эффективный метод контроля за сохранностью имущества организации, соблюдением финансовой дисциплины, правильным отражением операций в бухгалтерской отчетности, а также своевременным выявлением и исправлением расхождений между фактическими данными. полученное в результате его реализации.

По итогам работы - были представлены результаты и даны предложения и пути их улучшения.

Ключевые слова: товары, поставки, запасы, контроль, отчетность, качество.

Master: Zaur Urfan Asadov
e-mail: zaurasdv@gmail.com
Scientific supervisor: associate professor Kifayat Aslan Khudaverdiyeva
Azerbaijan State University of Economics (UNEC)

Inventory: as an important inventory management method

Summary

Effective use of materials is one of the main directions of increasing production efficiency. In the economic and social development of the Republic, great attention is paid to the economical use of resources. In the conditions of market relations, different types of production resources should be used more economically and more efficiently. For this, an accurate accounting of the raw materials and materials available in each economic entity should be organized, and a serious and comprehensive fight against wastage, misappropriation and other negative situations should be carried out in each production unit. Business experience of enterprises proves that increasing the efficiency of production is based on efficient use of raw materials, materials, fuel and other types of resources. The more efficient and useful use of the material resources of the Republic attracts attention as one of the most important problems in the work of production efficiency. Stock inventory is a procedure that can be mandatory due to legal requirements, on the one hand, and on the other hand, it can be implemented to solve specific problems within the framework of production accounting. Carrying out an inventory of material resources always requires certain costs.

The purpose of the article - is to study the procedure for conducting inventory, which is considered as an element of the accounting method.

Methodology - various literature sources, graphs and pictures were used in preparing the study.

The scientific novelty of the work - lies in the fact that it represents a study of the correct conduct of the inventory process, and several proposals have been put forward in this direction.

The applied significance of the study - lies in the fact that inventory provides an effective method of monitoring the safety of an organization's property, compliance with financial discipline, correct reflection of transactions in financial statements, as well as timely identification and correction of discrepancies between actual data. obtained as a result of its implementation.

Based on the results of the work - the results were presented and suggestions and ways to improve them were given.

Key words: goods, supplies, inventory, control, reporting, quality.